

СКРИВЕНО ИМЕ И МНОГОСТРУКОСТ СУДБИНЕ – ИСКУСТВО ПИСЦА У СЈЕДИЊЕНИМ ДРЖАВАМА

У Зеленим брдима Африке, Ернест Хемингвеј нас подсећа да су и Толстој и Стендал видели рат, да је Флобер присуствовао револуцији и Париској комуни, да је Достојевски послат у Сибир и да су таква искуства била важна у обликовању уметности ових великих мајстора. И још запажа да је „неправда ковачница за писце“. Одбија да опише многобројне личне облике које неправда може да поприми у овом хаотичном свету – ко би, уопште, био луд да тако нешто покуша? – нити се уноси у личне ране нанете сваком од ових писаца. Но, захваљујући његовом брату и сестри, знамо понешто о неправди кроз коју се он калио, и то сазнање можемо додати ономе што смо одавно знали о његовом уметничком темпераменту.

Међутим, на крају се првенствено посматра квалитет његове уметности. А управо захваљујући уметности у средиште наше пажње доспевају ратови и револуције у којима је он учествовао, личне и друштвене неправде које је претрпео, јер су своје најтрајније значење стекли кроз његову уметност. Можда је то свирепа иронија, али велики друштвени и историјски сукоби, ништа мање од болног искуства појединаца, у књижевности су споредни у односу на значење које попримају кроз вештину и таленат, машту и личну визију писца који их преображава у уметност. Он их своди на пропорције којима се лакше барата, у његовом делу оне упијају људске вредности, а неправде и катастрофе су саме по себи мање важне од тога како ће их писац искористити. Ово, ипак, *није* тачно када се говори о борби писца са јогунастим анђелом, званим Уметност, и управо је кроз *ову*, конкретну борбу Ернест Хемингвеј постао *Хемингвеј* (прочишћен и претворен у свеукупан корпус трансцендентног дела – пошто је четрдесет година пре тога био черечен – васкрснут у стилу и темама, осећају живота и књижевности безброј других писаца). И управо кроз ту борбу са формом он је постао мајстор, јунак културе, ког смо познавали и коме се дивимо.

Предложили су ми да би било интересантно ако бих вечерас расправљао о својим представама о искуству писца у Сједињеним Државама. Отуда сам призвао име Хемингвеја, али не ради натегнутих поређења, него да бих отворио перспективу, скуп претпоставки на основу којих могу да говорим, и да бих избегао да вам досађујем детаљима расне дискриминације, који се дочаравају у последњих четрдесет година кад год писци мог културолошког порекла јавно износе своја искуства.

Овим *не желим* да поричем вредност таквих стилизованих рецитала, јер сам и лично трпео многе сличне неправде – који црнац је могао то да избегне? – али бих

изразио мишљење да је то помало нерелевантно када се расправља о искуству писца као *Њисца*, као уметника.

Јер нити бирамо родитеље, ни расу, ни нацију у којој се рађамо. Такав усуд нас задеси из разлога љубави и мржње, стицаја околности и судбине. Али писци постаје-мо својом вољом, чином избора – избора учињеног у помрачењу ума и збуњености, често и погрешног, можда, али непорециве својевољности. А шта се потом збива про-узрокује сва она искуства која се одигравају пре него што почињемо да функциони-шемо као писци и попримимо посебно својство јединствености. Ако се то не дешава током стварања, искуства су искоришћена у погрешне сврхе. Ако их не претварамо у вредност, ако их не преображавамо у форме и слике са значењем које нису имале пре тога, онда смо неуспешни као уметници.

Стога се писац који инсистира да је његова лична патња сама по себи од посебног интереса, само зато што припада одређеној расној или религиозној групи, претвара у заговорника оних који за себе траже посебне привилегије, чега би се стидели оста-ли чланови његове групе. Овакво гледиште, најблаже речено, разоткрива тужно не-разумевање односа између патње и уметности. Томас Ман и Андре Жид су нам доста испричали о томе, а постоје и критичари, попут Едмунда Вилсона, који су писали о вези између ране и оружја.

Сматрам да се писац постаје кроз процес стварања уметничких форми – драмских комада, песама, романа – из властитог искуства, и кроз тај процес и ту борбу писац помаже читавој заједници да именује своје искуство. А управо тај процес овладавања дисциплином и техникама, стицања менталне чврстине и културе, омогућава писцу да заснује своје стварно искуство *Њисца*, уметника. Ако би неко помислио да је ово аргумент у прилог повлачења уметника из друштвене борбе, подсетио бих на комен-тар Вистана Хју Одне: „У наше доба, стварање уметничког дела је само по себи поли-тички чин. Стога, докле год постоје уметници – шта год да они стварају, макар то и не било бог зна како добро, макар у томе уживала само шачица људи – они би непрес-тано требало да подсећају наше Управљаче да они управљају људима који имају лица, а не анонимним члановима, да је *Homo laborans* истовремено и *Homo ludens*...“

Без сумње, чак и најангажованији уметник – говорим о истинским уметницима, не о онима који су *manqué*¹ – своју каријеру почиње игром и зачуђеношћу, снатрећи над појединостима овога света, док све више постаје свестан себе.

Нека *Гарава беба*, та енигматска фигура из црначког фолклора, представља свет. Онако црна и блистава, она се наслања на зид живота, крајње суздржана под нашим погледом и питањима, непомична пред нашим наивним покушајима да је заплашимо. Онда се с њом мало поиграмо и за трен ока смо већ уплетени. Наша необавезна ис-траживања се претварају у рад, у грчевиту борбу, у *грамски конфликт*. Полако увиђа-мо да је наш задатак да научимо како да се ослободимо да развијемо технику.

Осећајући све то, посвећујемо јој највећу пажњу, брижљиво је пропитујемо, упушта-мо се у суптилнију борбу, док она ћутке истрајава и тражи да уочимо нужност да је назовемо њеним правим именом, плаћајући тиме своју слободу. Несрећа је што она

¹ Франц. неуспео, промашен. (Прим. њрев.)

има толико много „правих имена“ – то је ортографски хаос, и да бисмо открили макар једно, најпре морамо да дођемо у посед свог имена. Јер кроз своје име се најпре позиционирамо унутар света. Име, које смо добили на дар од других, морамо претворити у наше властито.

Једном приликом, док сам слушао двогодишњу девојчицу како се игра, а да она то није знала, чуо сам је како понавља, најпре као да се пита, а онда са све већим задовољством: „Ја сам Мими Ливисеј?... Ја сам Мими Ливисеј. Ја сам Мими Ливисеј... Ја сам Мими Ли-ви-сеј! Ја сам Мими...“

И заиста, она то јесте, или је барем постала од тог тренутка – поигравајући се речима, она је открила јединство између себе и свог имена.

Многима од нас, то није нимало лако. Морамо научити да носимо своја имена унутар буке и вреве окружења у којем смо се затекли и учинити га средиштем сваке наше везе са светом, са човеком и природом. Морамо га испунити свим нашим емоцијама, надама и мржњама, љубавима и тежњама. Оно мора постати наша маска и штит, мора да садржи све оне вредности и традиције о којима учимо и/или које замишљамо као значење наше породичне прошлости.

А пошто нас толико често подсећају да смо ми, црнци, првобитно добили имена по људима који су у ропству држали наше претке, склони смо да се, посебно као потенцијални писци, више него што је уобичајено заинтересујемо за прикривене и мистериозне догађаје, за стапање крви и потајна спаривања, пословне трансакције, кривоклетства, кршења лојалности и насртаје; да, и за непризнате и непрепознатљиве љубави захваљујући којима су нам пренели имена.

Неким од нас ово интересовање постане толико наелектрисано емоцијама, да почну да се појављују покрети следбеника пречасног оца Дивајна, или покрета Црних муслимана у новије време, чији припадници одбацују своја имена, одбацујући тако крваве, бруталне, грешне слике прошлости. Они обзнањују нови идентитет, кроз свој програм објашњавају своје намере и уништавају вербални доказ вољног и ритуализованог дисконтинуитета крви и људских односа.

Додуше, мало нас има овакав однос према свом имену. Узимамо оно што нам је дато и боримо се с тим како знамо. А постоје чак и они који знају где леже старе, прекинуте везе, који препознају своје рођаке са друге стране амбиса историјског порицања и вештачких друштвених баријера, и који себе виде као носиоце многих квалитета који су били на високој цени у свом првобитном окружењу (Фокнер је ово веома експлоатисао). Овде не говорим о пуком опраштању, нити о улагивачкој безосећајности пред насиљем, симболизованом порицањем и поделама, него о свесном прихватању сурове људске стварности, двозначности и дволичности историје током прилагођавања животу у Сједињеним Државама.

Ова европска имена, узета скупа (понекад у знак ироније, а некад с поносом, али увек означавајући личну инвестицију), можда представљају извесни тријумф духа, сведочећи о онима међу нама који су успели да се опораве, окупе и преобразе, који су одбили да изумру, иако беху под притиском који је претио да их раскомада. „Браћо и сестре“, слушао сам једног црног проповедника, „покажимо своје лице пред светом

и наша ће имена с поносом одјекивати по земљи! Јер имена – то смо *ми* сами, то нису наши епитети! Стога, кажем вам, *покажимо своја лица и свој ум!*“

Можда је мој проповедник читао Т. С. Елиота, мада сумњам. Није му то, заправо, ни требало, јер је брига о именима и именовању била нераскидиви део оне посебне области америчке културе из које долазимо, и управо из тог разлога ми овај пример пада на ум у расправи о властитом књижевном искуству.

Писци, без сумње, почињу своју *обуку* као манипулатори речима много пре него што постану књижевно освешћени – неки фројдовац би сигурно рекао да они то посисају с мајчиним млеком. Можда је то тако, али је то још увек прерано да би нам користило у овом тренутку. У једно сам, пак, сигуран: упркос заблудама неких васпитача који тешкоће у читању код великог броја црначке деце у школама на северу приписују њиховом јужњачком пореклу, ова деца су – у *својој* јужњачкој средини – спретни манипулатори речима. Такође знам да је црначка заједница немилосрдна у смишљању надимака и уочавању свега што је комично и противречно у нечијем имену и понашању. Име не представља квалитет, као што ни речи, у том смислу, нису дела. С таквом погрешном претпоставком, човек може свој живот довести у опасност небројено пута. Вештина владања језиком у великој мери зависи од познавања таквих детаља и обичаја, ставова и психолошких образаца у датом окружењу. Хумор и духовитост зависе од исте те свести, као и сугестивна моћ имена.

„Неко споља би помислио да је мали кривноги црнац, по имену Френклин Д. Рузвелт Џоунс заправо клоун“, рекао је мој пријатељ Алберт Мари, „али са друге стране, може се испоставити да је он невероватан домаћин. Он може да лежи у сенци те комичне јукстапозиције имена и манипулише тобом, као да си и глув и слеп, а да то и не посумњаш, јер те је избацио из равнотеже својим именом! Толико си ошамућен сликом једног Ф. Д. Р-а – а *знаш* да он не стоји пред тобом – и толико одушевљен својим супериорним положајем да не увиђаш да имаш посла с једним *Џоунсом*.“

Претпостављам да сада сви већ сумњате да ово разглабање о именима има неку сврху, и пошто је у ироничној вези с мојим искуством писца, морам се окренути властитом имену.

У мутним почецима, пре него што сам икада помислио да ћу бити писац, постојало је моје име, и оно је, нема сумње, имало извесну магију у себи. Одувек је у мени изазивало извесну нелагодност, и доста зачуђености у најранијим годинама. Нисам разумео ко је био тај песник, нити зашто је отац одлучио да ме назове баш по њему. Савршено бих разумео да сам добио име по деди, али то име је покупио старији брат, који је умро, тако да то није долазило у обзир. Али зашто ме није назвао по неком јунаку, Џеку Џонсону, или војнику, пуковнику Чарлсу Јангу, рецимо, или морепловцу адмиралу Дјуију, или просветитељу Букеру Т. Вашингтону, или великом говорнику и аболиционисти Фредерику Дагласу? Или, зашто ме није (попут многих црначких родитеља) назвао по председнику Тедију Рузвелту?

Уместо тога, дао ми је име по неком Ралфу Валдоу Емерсону и онда је умро, када сам имао три године. Нисам још могао да разумем његов избор, иако верујем да је то много пута објашњавао. Исто тако, нисам још могао да разумем везу између мог имена и његове љубави према књигама. Касније, када сам почео да пишем и баратам

речима, посумњао сам да је и он био свестан сугестивне моћи имена и магије која постоји у именовању.

Сећам се необичног разговора са мајком – био сам на почетку пубертета – када је споменула како је њих двоје интересовала, замислите, пренатална култура! Али ја сам већ знао да је отац много читао и да се дивио том далеком господину Емерсону, кога су понекад ословљавали „песником и филозофом“, у толикој мери да је свог другог сина назвао по њему.

Такође сам знао да ми је, какви год да су били његови мотиви, таква комбинација имена правила бескрајне невоље, још од тренутка када сам проговорио довољно да могу одговарати на ритуална питања која одрасли постављају малој деци. Емерсоново име беше прилично познато црнцима из Оклахоме у годинама током Првог светског рата. Жељни да покажу своје познавање личности из света књижевности, и очигледно орасположени прећутном шалом што је црном детенцету натоварен толики надимак, одрасли би најпре поновили моја два имена, а онда би, на мој велики бес, додали: „Емерсон“.

А ја бих, збуњено, одговорио: „Не, не, нисам ја Емерсон, тако се зове дечак из куће поред нас.“ Они би се на то још гласније насмејали. „А, не“, говорили би, „ти си *Ралф Валдо Емерсон*“, на шта сам хтео да полудим.

Пошто сам имао у близини малог другара по имену Емерсон, нисам се превише чудило над овом конфузијом коју су уносили одрасли. У граду је било и других црних дечака који су носили име Ралф, тако да сам постепено увиђао да се одрасли смеју комбинацији имена. Чак и данас, познајем само једног Ралфа на рачун чијег имена су, као и мени, збијали комедију – студентског лидера и говорника дубоког гласа, кога сам упознао док сам студирао у Таскигију, кога су у пријатељским круговима подбадали да се зове *Ралф Валдо Емерсон Егџар Алан По*, а писали *Роуе*.² Мора да је за њега то било велико искушење, али ја сам иницијацију доживео много раније.

Име ме је збуњивало и у првим годинама школовања, непрестано је у лицима других зазивало неку тајну. Као да сам поседовао неко благо, или ману невидљиву властитим очима и ушима; нешто што сам имао, али не и *исосеговао*, као парче земље у Јужној Каролини, које се водило на моје име, али сам тек у будућности могао да га имам.

Сећам се, док сам једном у то време трагао за авантурама у неким мрачним пролазима – који су дечацима изазовнији од игралишта, исто као што је бебама кухињски прибор забавнији од њихових играчака – нашао сам фотографско сочиво. Не сећам се оптичких квалитета, брзине или корекције боје, али оно је сијало с кристалном мистериозношћу, и било ми је прелепо. Натакнуто на блиставу месингану цев, говорило ми је о далеком свету могућности. Играо сам се и жмиркао кроз њега, држећи га у снопу светла и покушавајући да га искористим за магичну лампу. Али то беше подједнако успешно као и покушај да се чује музика из грамофонске плоче тако што сам држао иглу преко ње и окретао је. Могао бих да запалим папир уз помоћ њега, или да се претварам да је то телескоп, топовска цев или треће око чудовишта – или да сам ја чудовиште – али нисам могао да га употребим праву његову функцију, да

² Узвик на енглеском којим се у стриповима означава експлозија или пуцањ. (*Прим. њев.*)

правим слике, није било ничег да ми ода његову тајну. Ипак, нисам могао да га бацим. Дечаџи су покушавали да ми га отму, нудили су ми ножеве или чигре, кликере од ахата и читав зоо врт од малих змија и жаба у размену, али ја нисам пристајао. Нико није имао такво сочиво, чак ни бели дечаџи које сам познавао, и имао сам среће да га нађем. Сачуваћу га све док не будем могао да стекнем остале делове, који ће му омогућити да функционише. На крају сам га похранио у кутију са драгоценостима, да скупља прашину, изгубљен и заборављен, све док не порастем и заинтересујем се за музику.

У међувремену, дошао сам до разреда у којем се учило понешто о господину Емерсону и ономе што је написао, као што су *Химна Конкорду* и есеј *Самодоуздање*, те сам, поступајући по његовом савету, средње име „Валдо“ претворио у једноставно и, надао сам се, тајновито „В.“, док сам од његових књига бежао као од куге. Нисам више знао шта да радим с њим – никада њима нисам истински овладао – као што ни за сочиво нисам нашао креативну примену. Срећом, убрзо су ми други проблеми закупили ум. Иако нисам заборавио своју фасцинираност именима, али о томе мало касније.

Црначком Оклахома Ситију су упадљиво недостајали писци. У њему је, заправо, живео Роско Данџи, уредник локалних новина за црнце, веома истанчаног стила у традицији личног журнализма која се данас убрзано гаси, писац који је наглашавајући могућности за правду, какве се нуде у Уставу, предвидео борбу против сегрегације, која је уследила неколико деценија касније. Било је у тим новинама још неколико репортера, и то је било све. На нивоу *свесне* културе, црначка заједница је пристрасно нагињала музици.

Не заборавите да се радило о средини двадесетих година, и да није прошло много откако је Оклахома проглашена савезном државом. Главни град беше један од центара југозападног џеза, заједно са Даласом и Канзас Ситијем. Непрестано су се појављивали оркестри који би за неколико година постајали познати. Као и блуз певачице, Ма Рејни и Ида Кокс, заједно са старим бендовима Кинга Оливера. Али најлепше од свега, захваљујући госпођи Зелији Н. Бро, у школама је постојао активан музички програм, кроз који је свако дете, које би показало заинтересованост и таленат, могло да научи да свира неки инструмент и постане део бенда, оркестра или дувачког квартета. Осим тога, једном годишње су се изводиле оперете, постојали су хорови и певачка друштва. Хармонија се предавала четири године и програм музичког образовања је био императиван. У црначким школама су учили европски фолклор заједно са појединим елементима војничке обуке.

Причам ово да бих истакао како иако формално није било великих подстицаја за стварање књижевности, постојале су широке могућности за стицање уметничке дисциплине. Заиста, када би дете једном узело инструмент, тешко би више побегло од њега. Ако бисте у школи налетели на пробе школских оркестара и ако би вас укључили у мале џез групе, открили бисте да џезери далеко дуже вежбају него школски оркестри; они су то, у ствари, радили с већим уживањем и имали су већу слободу маште него што су нам допуштали у школи. И убрзо бисте спознали оне необуздане тренутке трансценденције који би наступали на игранкама или „музичким борбама“, тренутке у којима би се распламсавале незаборавне импровизације, које су зависиле од потчињености дисциплини, чак и када би се пробе изводиле у бучним салонима. Није

било битно место, иако се предност давала великим дворанама са добром акустиком, него усавршавање властитих музичких перформанси.

Варате се ако вам ова прича о музичкој дисциплини даје утисак да није постојала сила која би давала хране некоме ко ће, једнога дана, после много преокрета, набасати у књижевност. Доста бих вам могао испричати о ироничним предностима сегрегације. Када сам био дете, у граду није постојала библиотека за црнце и добили смо је тек када је један црначки свештеник насилно ушао у градску библиотеку. Јер убрзо се установило да није ни постојао закон који би то забрањивао, беше то само обичај којег су се придржавали. Као резултат тога, изнајмљене су две велике просторије у јавној згради за црнце, унајмљен је млади библиотекар црнац, унете су полице и напуњене су свим могућим књигама. Првих дана је тамо владао књижевни хаос.

Каква је то била срећа за дечака који воли да чита! Почео сам од бајки и брзо прешао на писце за децу, па на вестерне и детективске романе и убрзо сам читао класике – само што то нисам знао. Биле су ту и плаве едиције Халдемана Џулијуса, које као да су лебделе у ваздуху, и примерци *Вениџи фера* и *Литерари гајесџа*, које је мајка доносила с посла; како бих уопште могао да се придружим нападима на такозване велике медије, који су данас постали толико чести?

Било је и петпарачких часописа, и још важније, била је ту и друга библиотека, коју бих посећивао када бих одлазио да помажем моме посвојеном деди Џ. Д. Рендолфу (газда куће у којој су живели моји родитељи када сам се родио), који је радио у правој библиотеци у владиној згради у Оклахоми. Господин Рендолф беше један од првих учитеља у Оклахома Ситију и један од вођа групе која је прешла из Галатајна, у Тенесију, на територију Оклахоме. беше то висок човек, смеђ као димљена кожа, налик на Индијанце с којима је као младић изводио коње на испашу.

Иако је у правој библиотеци био обичан чувар, често сам био у прилици да гледам беле законодавце како му прилазе да га питају о неком правном проблему, а он им одговара, а да при том није морао да вади неки од униформних томова са полица. Ово само по себи беше чудо, и бели законодавци су му се дивили, али још чудеснија, ироничнија и интригантнија чињеница, која је звучала више него сабласно, беше та да је црнац који је знао одговоре на сва њихова питања добио име по Џеферсону Дејвису.³ Оно што је изгубио Тенеси, добила је Оклахома (дар смелости, интелигенције, менталне издржљивости и отмености), али је то користила у потаји, и са стидом.

Своја, кажем вам, ћокажимо своја лица и свој ум!

* * *

У лабаво структурисаној заједници из тог времена, знање, вести о другачијим начинима живота, старинске мудрости, најновија књижевна мода, речи мржње – годинама сам чувао летак, који су у хиљадама избацивали из авиона, у којем се црнци упозоравају да не излазе на биралишта – информације сваке врсте проналазиле су на сваки начин свој пут до оних који су били пријемчиви. Било је, додуше, и свесних

³ Председник Конфедерације за време америчког грађанског рата (1861-1865). (Прим. прев.)

утицаја – првог Шоа и Мопасана, прве књиге из едиције харвардских класика читао сам у дому другара чији су родитељи били производ образовних институција Нове Енглеске, у којима су црнцима предавали млади и полетни бели наставници у школама подигнутим за слободне људе после грађанског рата. Његови родитељи такође беху наставници, и таквих је у нашем граду било још неколико.

Али у црквама и школским двориштима, берберницама и на пољима памука – местима у којима цветају фолклорне приче и трачеви – истински је функционисала богата усмена књижевност. Такво мето беше и драгстор у којем сам радио, када би по лошем времену старци поседали и уз лулу распредали ловачке и риболовачке приче и домаће верзије класика. Управо ту сам чуо приче о потрази за закопаним благом и безглавом коњанику, које ми је много година раније – рекли су ми код куће – причао отац. Било је ту и рецитала популарних стихова, *Поџибија Дена Макџуа*,⁴ приче о Џесију Џејмсу и црначким одметницима, о црнцима који су постали шерифи и подвизима црначких каубоја. У њима је било и истине и фантазије, смешане на мистериозни, књижевни начин.

Писци у својим формативним годинама упијају много тога што дуго нема неке непосредне вредности, што ни њима самима ништа посебно не значи, изузев чињенице да све те приче пулсирају од емоција и мистерије, да су у њима овековечени „и време и бол и данак у крви“. Дакле, и пре него што сам помислио да ћу бити писац, опијали су ме време, ритам казивања, гласови црнаца, њихови посебни идиоми, промукли мушки гласови и пискутави распевани гласови појединих црнкиња, музика, уски простори и широки простори по којима су очи могле да одлутају, смрти и новорођенчад, различити обичаји, једни за посао, други за улицу, манири белаца и манири више класе црнаца, понашање између припадника две расе, уличне туче, циркуси и улични музичари, водвиљи и биоскопи, борилачки спортови и трке, бејзбол и фудбал. И још, пролећне поплаве и међаве, цветови каталпе и кунићи, орлови нокти и зевалице (који су мирисали као стари опушци цигара), сунцокрети и слез, сирова шећерна трска и печени слатки кромпири, свињске коленице, чили и сладолед са глогињама. Параде и игранке, џем сешни, ускршњи уранци и велике сахране. Надметања између проповедника, који би говорили о огњу и сумпору пакла, и председавајућих старца, које би дух Бога покретао на смех.

Дивио сам се вештим надгорњавањима у псовкама и озлоглашеним шверцерима вискија. Џез музичарима и гатарима и свакоме ко је било шта радио успешно, необичним болестима и ожилцима од цигала или ножева, истанчаним псовачким вокабуларима и узвишеним молитвама, и трансцендентном свирању и певању блуза. Фасцинирале су ме старе даме, које су доживеле ропство и пркосиле подједнако и белцима и црнцима, заводљиви ход проститутки и храмање црних варалица, посебно оних са стетсонима на глави, у скупоценим ципелама и уштирканим крагнама и оделима са дијамантском иглом за кравату (када никоме не би дуговали) као радној униформи за коцкање.

Било је и слепаца који су проповедали по уличним ћошковима, и слепаца који би певали блуз уз пратњу гитаре и даске за прање, и белих скупљача старудија који су певали кантри и чувених пиљара са воћем и поврћем.

⁴ Наративна поема Роберта Сервиса. (Прим. њев.)

Постојала је и индијанско-црначка збрка. Било је црнаца који су делом били Индијанци и живели су у њиховим резерватима, и Индијанаца који су имали децу која су живела у градовима као црнци, и црнаца који су били Индијанци и путовали тамо-амо између две групе без проблема. И Индијанаца који беху разуздани као дивљи црнци, и других, који беху поуздани и чврсти као банкари. Било је и наставника: наставника који би давали надахнуће и раскалашних наставника који су јурили ученице, и понеких наставница, о којима смо сањали да јуре ученике. И наочити стари директор школе који је имао држање војника, кога су оклеветали класићи са Вест Поинта, пре самог дипломског испита, када се открило да је црнац. Било је и Јевреја и Мексиканаца, кинеских куvara и један немачки диригент, био је и један енглески трговац који је поседовао путнички аутомобил марке *френклин*. А било је и црних аутомеханичара – Кадилак Слим, Стикс Вокер, Бади Бан и Оскар Питман – који су се толико поистоветили са аутомобилом да је изгледало да седе за воланом чак и док би шетали улицом или плесали са девојком. Било је белаца који су нас презирали и белаца који су учествовали у нашим мукама и радостима.

И било је још много тога, али је ово довољно да укаже шта је постојало у заједници у којој је владала сегрегација, и шта је обликовало моје дело и мој осећај живота.

И сада долази наредни корак. Отишао сам у Таскиги, у Алабаму, да студирам музику, у нади да ћу постати композитор симфонија. Када сам био друга година, прочитао сам *Пусџу земљу* и то је означило мој прелаз према писању, иако тога нисам био свестан.

Госпођа Макфарланд нам је у средњој школи предавала о историји црнаца и од ње сам сазнао за настанак Новог црначког покрета из двадесетих година, Лангстона Хјуза, Каунтеја Калена, Клода Макеја, Џејмса Велдона Џонсона и других. У мени су побудили понос и омогућили ми да се присније идентификујем са поезијом (у то време сам веома ретко помишљао на своје скривено име), али ме је музика толико окупирала да нисам ни помишљао да их имитирам. Ипак, читао сам њихова дела и узбуђивао ме је гламур Харлема из њихове поезије. И корисно беше сазнање да постоје писци који су црнци. Онда је дошла *Пусџа земља*.

Био сам у то време више опчињен књижевношћу него што сам био свестан. *Оркански висови* су у мени изазивали патње неизрецивих емоција, исто је важило и за *Незнаној Цуда*, али ми је *Пусџа земља* сасвим заокупила ум. Заинтригирала ме је њена моћ да помери човека, колико год измицала разумевању. Њен ритам беше некако ближи џезу него поезија црначких песника, и мада то тада нисам разумео, опсег алузија беше широк и разнолик као у музици Луја Армстронга. Ипак, слућивала ме је исцепканост те поеме, промене ритма и скривени систем организације.

Ништа друго ми није преостајало него да тражим књиге на које су упућивале фусноте из песме, и тако је почело моје свесно образовање из књижевности. Библиотека у Таскигију је у ту сврху била адекватно опремљена и ускоро сам читао књиге на све могуће теме које се спомињу у поеми, а то ме је, заузврат, одвело до критике и Паунда, Форда Медокса Форда, Шервуда Андерсона, Гертруде Стејн, Хемингвеја и Фиццералда, и вратило до Мелвила и Твена – писаца о којима се, можда, данас и превише предаје. А ја сам имао среће да се о њима у Таскигију ништа није предавало. У сваком случају, било је то интелектуално садржајно проведено време.

Пошто сам толико пажње посвећивао музичким техникама, учење о вештинама и интенцијама модерне поезије и прозе за мене није било ништа непознато. А при том беше сасвим безболно, јер нису постојали рокови или оцене. Још тада је, међутим, започео процес који сам раније описао. Што сам више учио о књижевности на свестан начин, све више су се преображавали детаљи из моје биографије. У разговорима, које сам запамтио, запажао сам нове, другачије призвучке, локални обичаји су попримали универзалнија значења, откривале су ми се вредности које раније нисам разумео, неки људи су ми се смањили, док су ми други порасли у очима. И још важније, објективније сам почео да сагледавам своје могућности, и на неки начин, с више наде.

Лета 1936, отпутовао сам у Њујорк да потражим посао, који нисам нашао, али сам ипак остао у њему. Све то време, настављао се лични преображај. Читање се претворило у свесни процес развоја и откривања, метода преуређења света. Света, који се знатно проширио.

У Таскигију, користио сам рукописе које је Прокофјев поклонио Хејзел Харисон, црној пијанисткињи која нам је предавала и која је упознала Прокофјева у Европи, па сам захваљујући њој сазнао за његове симфоније. Такође сам се упознао са радикалним покретом у политици и уметности и у Њујорку сам читао дела Андреа Малроа, и то не само прозу, него и поглавља објављивана из његове *Психологије уметности*. А у потрази за изразом модерног сензибилитета у делима црначких писаца открио сам Ричарда Рајта. Убрзо сам га и лично упознао, и на његов наговор сам написао прву књижевну критику и прву приповетку.

Беше то судбоносан наговор. Иако сам у Таскигију пробао да пишем поезију, нисам ни помислио да бих могао да пишем прозу. Али када сам то пробао, показало се да је то нешто најприродније. Имао сам среће да је Рајт, на почетку великог успеха, био вољан да разговара са почетником, и што сам имао довољно драгоценог времена да проведем у потрази за делима у којима се расправљало о занату књижевности. Он ме је упућивао на предговоре Хенрија Џејмса, на Конрада, Џозефа Ворена Бича и писма Достојевског. Имао сам и друге саветнике, наравно, спомињале су се и друге књиге, али суштина беше да сам постао свесно заокупљен уметношћу прозе, да сам се свесно ухватио у коштац са уметношћу кроз коју сам желео да се остварим. Али то се није одвијало у изолацији – захуктавао се шпански грађански рат и још увек се осећала Велика депресија. Свет је био у метежу и захваљујући крајње необичном случају, какав може да се деси младом провинцијалцу у Њујорку, имао сам прилике да слушам позив Малроа за помоћ шпанским лојалистима на истој забави на којој сам први пут чуо извођење фолк и блуз певача Лидбелија. Рајт и ја смо на њој сакупљали новац за часопис који је он у Њујорку требало да уређује.

Уметност и политика – велики француски романсијер, црначки музичар, млади писац коме ће ускоро изаћи *Чича Томина деца* и ја, тек на прагу изучавања књижевне вештине. Управо овакви срећни стицаји околности и случајни сусрети објашњавају толико тога у нашим животима. Никада нисам сањао да ћу бити у друштву Малроа, о чијем делу сам сазнао другог дана боравка у Харлему, када ми је Лангстон Хјуз предложио да прочитам *Људску субину* и *Дане Њева* пре него што их вратим једном његовом пријатељу. И баш та срећна околност ме је навела да Малроа одаберем за свог

књижевног „праоца“ кога, за разлику од биолошких сродника, уметник има права да бира. У то време, све је врило због случајева младића из Скотсбороа⁵ и суђења Херндону.⁶ Био сам добро упознат са оба процеса и лично сам доживео да ме три године раније избаце из теретног воза у Алабами док сам путовао за Таскиги. Иако сам учествовао на демонстрацијама на којима се захтевало њихово пуштање из затвора, највећи део енергије сам посвећивао изучавању књижевности и писања.

Почели су да ми излазе чланци, и то све више и више, што је оправдавало моје наде у успех. И што сам више писао, чешће бих долазио до збуњујућег открића – да упркос свесног улагања напора у технику писања, писац није креатор романа, него да заправо роман који пише *креира њеџа*. Да то није био арбитрарни гест, када се писац латио тог посла. И када кажем да је писца креирао роман који пише, подсетио бих вас да прозне технике нису пуки скуп објективних оруђа, него нешто много присније – начин на који се осећа, сагледава и изражава властити осећај живота. А процес *овлађавања* техникама јесте процес модификовања властитих одговора, учења како да се види и осећа, чује и запажа, како да се из сећања призивају слике и вреднују, како да се управља и усмерава имагинација, учења о људским вредностима које су установили велики уметници и потом их развили и проширили у уметност. А највећа слобода писца, као уметника, можда лежи управо у поседовању тих техника, јер путем тих техника он стиче и изражава значење свог живота.

Можда би на овом месту вредело рекапитулирати путању – не толико закучасту као у *Финејановом бдењу* – коју покушавам да опишем: од пищевог откривања смисла постојања, а то је да постане писац, хватања у страствену борбу, неопходну да би савладао уметничке технике, па до узнемирујућег открића да управо *техника* преображава појединца, а не обрнуто. У том личном преображају, он открива још нешто – да је на себе преузео извесне обавезе, да не сме да изневери одабрану форму, због чега мора да развије укус. Најгоре од свега, он сазнаје да има посла с вредностима окренутим себи, а не политици, када се ради о главним питањима која се тичу нације и времена у којем живи. Он сазнаје да се амерички роман, од првог освешћивања о себи као књижевној форми, бори са значењем америчког искуства, да је настојао да одреди природу тог искуства тако што је посвећивао посебну пажњу специфичним детаљима, расположењима, пејзажима, градовима, темпу америчке промене. И да је, у својим најбољим издањима, понео сав терет свести коју су Американцима оставиле револуционарне околности на почетку стварања наше нације.

Као нација, нисмо настали случајним спојем расе, религије или географије (о томе је доста писао Роберт Пен Ворен), него када је група људи, међу којима је било и политичких филозофа, села да напише документ који данас сматрамо светињом – концепт нације коју намеравају да заснују на овим обалама. Они су описали обавезе државе

⁵ Судски процес из 1931. деветорици младића из града у Алабами, лажно оптужених за силовање, који је у анале судске праксе ушао као пример пристрасног суђења и грубе повреде судске правде. (*Прим. њев.*)

⁶ Црначки синдикални вођа, који је организовао демонстрације радника у Џорџији, ухапшен 1932. под оптужбом да је комуниста и организатор побуне. После више судских преокрета, Врховни суд САД га је ослободио кривице 1937. (*Прим. њев.*)

према грађанину и грађанина према држави. Они су се определили за идеју праведности, засновавши систем који свим грађанима гарантује једнакост могућности.

Нема потребе да набрајам све проблеме који су се потом јавили. Једино ћу вас подсетити да је противречност између племенитих идеала и стварних околности произвела осећај кривице и nelaгодности духа на самом почетку и да је амерички у роману у својим врхунцима увек био заокупљен основним моралним питањима и непријатностима. То је имплицитни аспект код Мелвила и Твена, који је у двадесетом веку, после трауме грађанског рата и периода реконструкције, постао потиснут, *негоречен*. Али ипак није потпуно нестао, види се на делу како код Хенрија Џејмса, тако и код Хемингвеја и Фицџералда. Као човек који верује у императивну моралну функцију романа и моралну озбиљност форме, бескрајно ме радује што тај аспект експлицитно израђа у делима Ричарда Рајта и Вилијама Фокнера, писаца који су живели у превише блиском окружењу моралних и политичких проблема да би могли да их гурну под тепих.

Ових детаља сам се дотакао не да бих рекапитулирао историју америчког романа, него да бих указао на тренд мишљења који је добијао на замаху када сам почињао да откривам природу тог процеса, чији сам и сам био делић. Каква год да су мишљења критичара и њихове одлуке, романисијер мора доћи до властитих закључака у погледу значења и функције форме којом се бави. Томе сам, колико год скромно, и ја допринео.

Ради оријентације, такође сам увидео да се амерички роман одвајкада бави загометком односа појединца и мноштва, мистеријом како свако од нас, који потичемо из различитих региона, разноликог расног, културног и религиозног порекла, говори својим нагласком свој властити, посебан идиом америчког, који упркос свему, остаје амерички. И са свешћу о имплицитном плурализму наше земље и сложеној природи идеалног јунака, кога називамо „Американцем“, рађа се забринутост због оцена здравља америчког обећања, обима у којем је оно остварено и присутно у нашој свакодневици.

И уз све то, и даље остаје специфична брига о питањима књижевности. О потреби да се књижевни стандарди одрже високим, о нужности да се истраже нове могућности језика које би дозволиле да се одржи флексибилност и верност говору обичних људи, чиме се она дичила још од времена Марка Твена. За мене, то је представљало хватање из предивног мајдана речи и идиома америчких црнаца, довођења у центар пажње, што је потпуније и елоквентније могуће, сложене стварности америчког искуства, које уобличавају животи мојих сународника и који и сами при том бивају уобличени.

Нагласио бих из претходне реченице „што је потпуније могуће“, јер радије се не бих латио писања великог романа, а да из њега изоставим сложеност околности које су део искуства једног црнца, које саме по себи чине да лакше поднесе очигледне неправде, исто као што се не бих спремао да постанем председник Сједињених Држава пуким студирањем историје америчких црнаца или проучавањем закона који се тичу грађанских права.

Јер ми се чини да када сам одлучио да се посветим уметности и форми романа, прихватио сам да се борим за откривање и артикулацију најузвишенијих вредности. А њих морам да исцедим из облика живота који најбоље познајем. (Из исечка живота који сам покушао да вам пренесем).

Ако сте ошамућени после свега што сте чули, не заборавите да нисам уништио своје проблематично средње име – само сам га прећутао. Понекад ме оно подсети на обавезу коју имам према човеку који ми га је дао.

Судбина је нас, као људских бића, да се увек одричемо нечег доброг, очекујући заузврат нешто друго, исто тако добро, да одбацујемо извесне лоше околности како бисмо створили друге. Дакле, за писца има вредности покушај да пружи што подробнији може приказ друштвене стварности. Једино на тај начин можемо да разумемо и саопштимо колика је цена промене. Једино ако размотримо најширу масу података можемо направити избор, заснован на осећају за стварност који је мукотрпно стицан. Говорећи из властитог кутка америчке културе, осећам да некритичко прихватање вредности које нам други пружају, представља одбацивање вредности, па и светости властитог искуства. Тако бисмо, такође, заборавили да наш мали исечак стварности – који свака од наших разноликих група граби из ускомешаног хаоса историје – не припада само нама, него свима. Он је својина и сведок који се може игнорисати једино на штету читаве нације.

Могу да прећутим име свог претходника из поштовања према прегнућима великог претече, али не могу побећи од обавезе да остварим макар нешто од онога што је он тражио од америчких писаца. Као што је указао Хенри Џејмс, бити Американац је мукотрпан задатак, а ја подозревам да већини од нас први проблеми почињу с именом.

Изворник: говор у Конгресној библиотеци одржан 6. Јануара 1964. Објављен у збирци есеја Сенка и чин (Shadow and Act; 1964).

(Са енглеској превео Преграј Шайоња)